

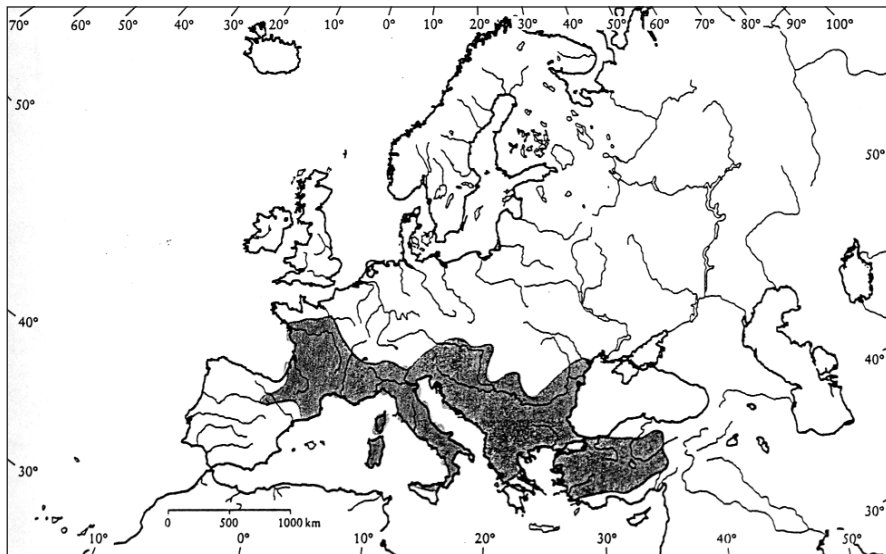
A molyhos tölgyek (*Quercus pubescens* agg.) botanikai jellemzése

A nagy alakváltozatosságot fölmutató tölgyfajta között a molyhos tölgyek gyűjtőfaj alatt a szűkebben értelmezett molyhos tölgyet (*Quercus pubescens* WILLD.) és az olasz tölgyet [*Quercus virgiliana* (TEN.) TEN.] értjük. Róluk az Erdészeti Lapok hasábjain is többször volt már szó (EL, 1994, **129**: 81; 1998, **133**: 15–17.; 2000, **135**, 134–136), a nagyfokú alakváltozatosságukat egy későbbi lapszámban fogjuk részletesen bemutatni. Itt a molyhos tölgy gyűjtőfajról általánosságban és egyes számban szólnunk.

Nevezéktan

A mintegy 450 fajt számláló tölgyfajta tudományos neve, a *Quercus*, a kelta *quer* = szép és *cuez* = fa szóösszetételből származik, amit LINNÉ a természet szépsége alapján adott nekik. A molyhos tölgy tudományos fajnevet, a *pubescens*, WILLDENOW berlini botanikaprofesszor, LINNÉ hí követője adta 1796-ban. Ez a latin *pubens*, *-ntis* = felserdült szóból származik, ugyanis a faj hajtásai a felserdült ifjú pelyhedző állához hasonlíthatók szőrözöttségben, tehát a *pubescens* magyar jelentése pelyhesedő, szőrösödő, lágyszőrű. E faj gyakorta alkalmazott másik, de csak társnévként használható neve a *Q. lanuginosa*. A francia THUILLERTől származó fajnév szintén az előbb említett jellemvonásra utal, mely a latinból átvéve gazdagon gyapjast jelent. Az olasz tölgy *virgiliana* fajneve egy olasz botanikustól, TENORE-től származik, aki a fajt 1836-ban Nápoly mellett gyűjtött példányok alapján különítette el és vezette be a tudományba, s a híres római költő, Vergilius (Virgil) nevét örököltette meg benne.

A magyar nevek javarésze is a már említett tulajdonságot idézi: molyhos tölgy, pelyhes tölgy, szőszös tölgy, bolyhos tölgy, míg a mogorótölgy elnevezést a többi nemes tölgyünktől édesebb, s ezért kedveltebb makkja után kapta. Nem szerencsés – de korábban gyakran alkalmazott – társnév a magyaltölgy, ugyanis az igazi magyaltölgy (*Quercus ilex*) összekeverhető. A tölgyek bonyolult rendszertanát, a fajok éles határainak hiányát bizonyítja az is, hogy LINNÉ 1753-ban főművében, a

1. ábra. A molyhos tölgy elterjedési területe (Bartha, 2001 és Busotti, 2001 nyomán)

Species Plantarumban a kocsányos, kocsánytalan és molyhos tölgyeket még egy fajként – bár több változattal – kezelte, s csak a későbbiekben hasítják ki mások a ma fajként elfogadott taxonokat.

Elterjedés

A teljes area szinte egész Dél-Európára kiterjed, de az Ibériai-félszigetnek csak az északi részére nyomul be, viszont Franciaország legnagyobb részén megtalálható. Az észak felé történő vándorlást jelentősen gátolta az Alpok hegységrendszere, melytől északra két kicsiny – de vegetációtörténeti szempontból föltekintésként érdekes – foltoszerű megjelenés van a Közép-Rajna-menti Kaiserstuhlon (Freiburg közelében) és a Saale völgyében (Jena mellett). A Kárpátok karéja szintén útját állja az észak felé történő nyomulásának, legészakibb pontjait itt a Nyitra völgyében Bajmóc vidékén, a Garam völgyében Vihnye környékén, a Hernád völgyében Kassa vidékén, valamint a homonnai Szirtaljafürednél találhatók. Az areaperem a Fehér-Kárpátok–Kis-Fátra–Madaras-hegység–Selmeci-érchegység–Osztrovszki-hegység–Szepes-Gömöri-érchegység déli lábainál húzódik, majd az Eperjes-Tokaji-hegyláncot északról kerülve a Vihorlát déli lábához ér el. Ez a megrajzolt vonal itt a Kárpát-medencében feltűnően egybevágnak a tatár juhar elterjedési területé-

nek északi peremével, de több más, szubmediterrán súlypontú fás (és lágyszárú) növényünk is nagyjából eddig jut el, mint a cser, molyhos kőris, sajmeggy, cserszömörce, ligeti szőlő, virágos kőris.

Erre a felismerésre a XX. század első felében MOESZ GUSZTÁV botanikus, majd világhírű mikológus jutott, aki a tiszteletére a nagyjából egybeeső északi határvonalakat Moesz-vonalnak nevezték el. Ez a növénytermesztés szempontjából is fontos, mert eddig a vonalig érleli be termését a bortermő szőlő, a szelíd gesztenye vagy a királydió, házi berkenye, őszibarack, mandula, dohány.

A Pannon-medencén túl az elterjedési terület benyomul az Erdélyi-medencébe is, de a Keleti- és Déli-Kárpátokat már elkerüli, a Balkán-félszigeten át eljut viszont Törökországba is.

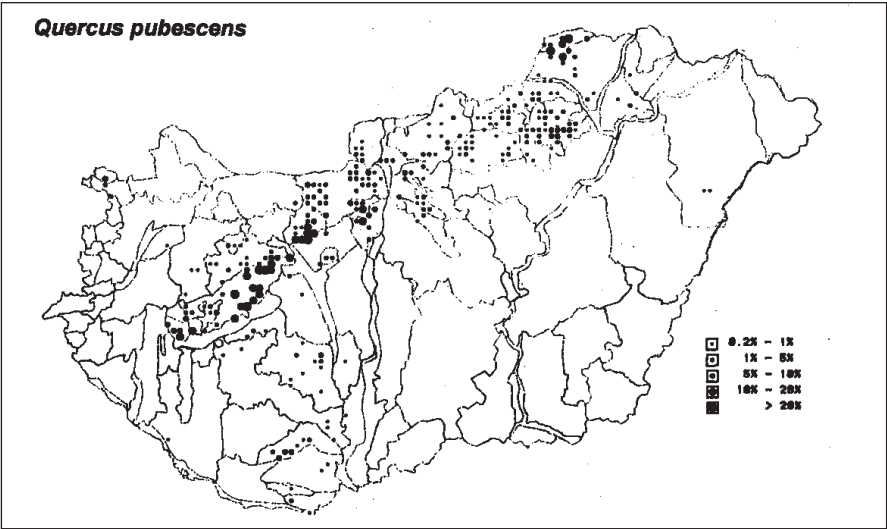
A szubmediterrán klímahatású területeken leggyakoribb kísérőfaj a virágos kőris, keleti gyertyán, cser, francia és mezei juhar, barkóca-, déli és házi berkenye, sajmeggy vagy az area nyugati részén az örökzöld puszpáng, míg a keleti részen az aleppói fenyő.

Előfordulása

Kárpát-medencei vertikális megjelenése FEKETE LAJOS és BLATTNY TIBOR 1913-ban megjelent művéből (Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a Magyar Állam területén) olvas-

1. táblázat. Vertikális megjelenés a Kárpát-medencében

	Vertikális megjelenés	
	átlaga	felső határa
	m (tszfm.)	
Közép-Kárpátok	540	609
Északkeleti-Kárpátok	–	400
Dél-magyarországi hegyvidék	–	508
Bihar-hegység	580	678
Magyar-középhegység	500	756
Szigethegyek	420	553
Horvát Alpok	920	1130
Erdélyi-medence	–	660
Átlag	590	

2. ábra. A molyhos tölgy hazai előfordulása (Bartha–Mátyás, 1995 nyomán)

ható ki (1. táblázat). E szerint legmagasabbra a horvát Alpokban a Plješevica-n kapaszkodik (1130 m tszf.), de a többi itteni hegységben is közel hasonló magasságot ér el (Velebit – 1084 m, Nagykapella (800 m, Kiskapella – 1077 m). Ugyanakkor a tengerparton szinte a tenger szintjéig lemegy (pl. zenggi Nehaj – 56 m), így a horvát Alpokban mintegy 1000 m szintkülönbséggel jelentkeznek tenyészeti határai. Észak fe-

lé haladva felső tenyészeti határa egyre jobban lejjebb szorul, itt legmagasabb pontja a Pilis-tetőn (756 m) van. Az északi elterjedésének határánál, vagyis a Moesz-vonal közelében kizárólag mészkő, dolomit vagy egyéb mésztartalmú alapkőzetek és délies kitérőben találjuk, ugyanis jelentős hőigényét csak itt tudja kielégíteni. Ugyanakkor a magashegységi mészkőterületekről (Kárpátok mészvonalatai) teljesen hiányzik. Hazánk-

ban mészkövön, dolomiton, bazalton, márgán, meszes homokkövön, karbonátokban gazdag andeziten, valamint löszön és meszes homokon is előfordul. Legkisebb, ugyanakkor a jövő erdőgazdálkodás szempontjából sem elhanyagolandóak az alföldi előfordulások (alföldperem, Duna-Tisza köze, Mezőföld, Kisalföld, Deliblát), melyekről DOBAY GÁBOR adott napjainkban (EL, 2001, 136: 309–312.) átfogó és részletes ismertetést.

Ma leggyakrabban a mész- és melegkedvelő tölgyesekben, illetve a bokorerdőkben találkozunk vele, de ezen társulások területe jócskán megcsappant a korábbi erdőkielések (főleg legeltetés, makoltatás) és az elmúlt évtizedek fenyesítési törekvése miatt. A cseres-tölgyesekből az okszerű erdőgazdálkodás szorította ki, míg a (meszes alapkőzetű) homoki tölgyesek és a lösz-tölgyesek területe drámaian megfogyatkozott, ezek az életközösségek hazánkban a megsemmisülés határán állnak. Szörványosan előfordulhat még sziklaerdőkben, karszterdőkben, törmeléklejtő-erdőkben is.

Irodalom

BARTHA D. (2001): *Quercus virgiliana* (TEN.) TEN. In: SCHÜTT, P.–SCHUCK, H. J.–LANG, U. M.–ROLOFF, A.: Enzyklopädie der Holzgewächse. – ECOMED, Landsberg.

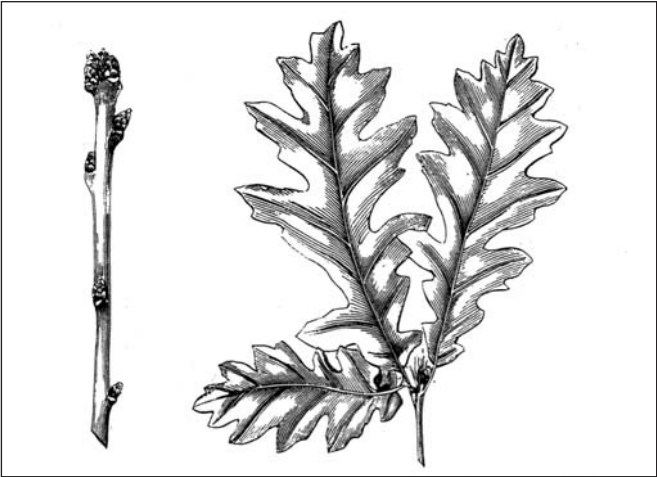
BUSOTTI, F. (2001): *Quercus pubescens* WILLD. In: SCHÜTT, P.–SCHUCK, H. J.–LANG, U. M.–ROLOFF, A.: Enzyklopädie der Holzgewächse. – ECOMED, Landsberg.

CAMUS, A. (1936–38): Les Chênes: Monographie du genre Quercus I–III. – Lechevalier, Paris.

MÁTYÁS V. (1973): The Italian pubescent oak (*Quercus virgiliana* TEN.) in Carpathian Basin and its outer fringes. – Erdészeti Kutatások, 69: 47–91.

MÁTYÁS V. (1975): Magyarország molyhos tölgyei. – Erdészeti Kutatások, 71: 125–147.

SCHWARZ, O. (1936–39): Monographie der Eichen Europas und des Mittelmeergebietes. – Feddes Repertorium, Sonderheft D.

3. ábra. Az év fája: a molyhos tölgy (Fekete L.: A tölgy és tenyésztése, 1888 műve nyomán)